

เจ้าพระยาภาสกรวงศ์

เมื่อพร ขบาทสมเด็จพร อดุลยเดชเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนากระทรวงธรรมการขึ้น เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ แล้วได้มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุณนาค) จากกระทรวงเกษตราธิการไปเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ

เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เป็นบุตรคนเล็กของสมเด็จพระ ขบาทบรมมหาปร พยุ ววงศ์ แด่หม่อมอิน เกิดที่จังหวัดชุมพร เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๓ แรม ๕ ค่ำ ปีมะเมีย ตรงกับวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๒ ขณะที่ท่านบิดายังเป็นเจ้าพร ขบาทพลชดถังว่าที่สมุทพร ภาลาโหมออกไปสักเลข (เกษตรทหาร) ในมณฑลชุมพร ด้วยเหตุนี้ ท่านบิดาจึงตั้งชื่อว่า "ชุมพร" แต่เมื่อโตขึ้นมีคนอื่นเรียกว่า "พร" อันเป็นคำเรียกง่าย ๆ คำเดียว ท่านจึงสมัครใจเรียกตัวเองว่า พร เป็นชื่อจริงต่อมาจนเข้ารับราชการ ด้วยเหตุที่ท่านบิดาถึงแก่พิราลัย ตั้งแต่ท่านมีอายุเพียง ๔ ขวบ ท่านจึงได้อยู่ในความอุปการะของสมเด็จพระ เจ้าพร ขบาทบรมมหาศรีสุริยวงศ์ซึ่งเป็นพี่ชายใหญ่

การศึกษา เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เริ่มเรียนหนังสือ ณ สำนักพร ขบาทอารักษ์ที่วัดประยุรวงศาวาสพร้อม ๆ กับบุตรหลานของสมเด็จพระ เจ้าพร ขบาทบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันหลายคน การเรียนก็มุ่งเพียงอ่านออกเขียนได้ ไม่ได้ลึกซึ้งอะไร หากแต่ท่านเป็นผู้ที่มีอุปนิสัยรักการเล่าเรียน จึงมีความสนใจเป็นพิเศษ และเรียนได้ดี ดังนั้นสมเด็จพระ เจ้าพร ขบาทบรมมหาศรีสุริยวงศ์จึงได้ส่งให้ไปศึกษาวิชา ณ ประเทศอังกฤษเมื่ออายุ ๑๕ ปี ได้ไปเรียนอยู่ที่โรงเรียนในตำบลแบดค็อคฮิล โกลด์กรุงลอนดอนเป็นเวลา ๓ ปี ก็มีความสนใจในภาษาอังกฤษเป็นอย่างมาก

พออายุครบกำหนดอุปสมบท สมเด็จพระ เจ้าพร ขบาทบรมมหาศรีสุริยวงศ์ก็จัดการให้เข้าอุปสมบท ณ วัด

ประยุรวงศาวาส โดยมีสมเด็จพระ มหาสมเด็จเจ้า กรมพร ขบาทวเรศวรียาลงกรณ์ ทรงเป็นพร ขบาทอุปฌาย์ ประทานนามว่า "ภาสกร" แล้วไปจำพรรษา ณ วัดบุปผารามจนลาสิกขาบท

ชีวิตราชการ ใน พ.ศ. ๒๔๑๐ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุณนาค) เป็นราชบุรุษออกไปยุโรป โดยมีล้ามนเป็นส่วนตัว จึงได้ขอร้องเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ขณะที่ยังศึกษาอยู่ที่อังกฤษไปเป็นล่าม ท่านจึงต้องออกจากโรงเรียนตั้งแต่นั้น นับได้ว่าท่านได้เริ่มชีวิตราชการตั้งแต่นั้น ขณะที่ท่านมีอายุเพียง ๑๕ ปี หลังจากเสร็จราชการครั้งนั้นแล้ว ก็เดินทางกลับประเทศไทย ประจวบกับ หม่อมราชพิทย (ม.ร.ว.กร ธำย อิสรางกูร) ผู้ซึ่งเป็นเสมือนราชาเลขานุการประจำพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระ อดุลยเดชเจ้าอยู่หัว ถึงแก่ฉอดกรรม-คำแหน่งนี้จึงว่างลง เมื่อสมเด็จพระ ขบาทบรมมหาศรีสุริยวงศ์นำเจ้าพระยาภาสกรวงศ์เข้าถวายตัวพร ขบาทสมเด็จพร เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ก็ได้ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับราชการแทนหม่อมราชพิทย ต่อมาไม่นานก็โปรดเกล้าฯ พร ขบาททานสัญญาบัตรเป็น นายราชบัณฑิตยานุหาร ตำแหน่งอุป-แพรพิเศษในกรมพร ขบาทอักษร

ต่อมา ในรัชสมัยพร ขบาทสมเด็จพร อดุลย-เกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นที่เจ้า-พระศรีสรลัทธิ หัวหมื่นมหาดเล็ก และรับราชการเป็นเลขานุการส่วนพร ของค์เหมือนรัชกาลก่อน ท่านได้ควบคุมเสด็จประพาสชวา และอินเดียด้วย

พ.ศ. ๒๔๑๖ โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเป็น พร ขบาทภาสกรสวงค์ฯ มีตำแหน่งเป็นราชาเลขานุการ ว่าที่จางวางมหาดเล็ก และเป็นนายพันโทบังคับการกรมทหารมหาดเล็กด้วย

เจ้าพระยาภาสกรวงศ์

พ.ศ. ๒๔๒๒ ไปรคเกล้าฯ ให้เป็นราชทูตพิเศษ
ไปยังประเทศอังกฤษ, เยอรมัน, และประเทศอื่นๆ
ในยุโรปด้วย

พ.ศ. ๒๔๒๔ หลังจากเดินทางกลับจากยุโรปแล้ว
ก็ไปรคเกล้าฯ ให้เป็นอธิบดีกรมพระคลังสวน และ
ยังคงรับราชการในตำแหน่งจางวางมหาดเล็กด้วย

พ.ศ. ๒๔๓๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น
ผู้รักษาการแทนเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ เพราะ
สมเด็จพระมหาพรตฯ เสด็จเสด็จไปราชการ ณ ประเทศอังกฤษ เมื่อเสนาบดีเสด็จกลับ
มาแล้วได้โปรดเกล้าฯ ให้ท่านไปดำรงตำแหน่งอธิบดี
จัดการกรมภาษีศีกสาม (กรมศุลกากร) ต่อจากนั้น
ก็ไปรับราชการปลัดบัญชากลาง แต่ไม่นานนัก

พ.ศ. ๒๔๓๓ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นเสนาบดีกระทรวง
เกษตราธิการ

พ.ศ. ๒๔๓๔ โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายจากกระทรวง
เกษตราธิการ ไปเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ
และ ภายใต้นั้นก็ได้เลื่อนฐานันดรศักดิ์เป็นเจ้าพระยา
ภาสกรวงศ์ฯ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราช
ทานสุพรรณบัตร และเครื่องยศเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔

ภารกิจด้านการศึกษา ภารกิจในด้านการศึกษาที่
สำคัญของท่านมีมากมาย เช่น

๑. การจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษสำหรับ
เจ้านาย

๒. การจัดตั้งโรงเรียนภาษาไทย ในกรมทหาร
มหาดเล็กเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔

๓. มีส่วนร่วมในการก่อตั้งโรงเรียน วัฒนวนรติศ
ขึ้น โดยอาราธนาพระศาสนานูริกร์ จากวัดปวงสุวรรณ
वासไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัฒนวนรติศ แล้วร่วมมือ
กันจัดสร้างโรงเรียนวัฒนวนรติศจนสำเร็จเปิดสอนได้ ใน
พ.ศ. ๒๔๑๓

๔. เมื่อเข้าดำรงตำแหน่งเสนาบดีกรม ทรวงธรรม-
การ ใน พ.ศ. ๒๔๑๕ นั้น ได้เสนอให้จัดการแบ่งส่วน
ราชการกระทรวงธรรมการเป็น ๕ กรม คือ กรมธรรม-
การกลาง, กรมสังฆการี, กรมศึกษาดิจการ, กรมพยาบาล
และ กรมราชบัณฑิต

อนึ่ง เจ้าพรยาภาสกรวงศ์ ยังมีความสามารถด้าน
การประพันธ์ เคยใช้นามปากกาว่า "พโยมยาน" งาน
ประพันธ์ของท่านแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. เรื่องแปล

๒. ความเรียง มีทั้งประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์
ศาสนา ภาษา การศึกษา การพูด ฯลฯ

๓. บทประพันธ์ ประเภทโคลงและกลอน เช่น
โคลงชมเกาะสีชัง ลิลิตเฉลิมพระเกียรติ หนังสือรวม
คำกลอนเจ้าพรยาภาสกรวงศ์ ฯลฯ

เจ้าพรยาภาสกรวงศ์ รับราชการในตำแหน่ง
เสนาบดีกรม ทรวงธรรมการมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๔๕ จึงทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรมราชานุญาตให้
เกษียณราชการ ได้รับเบี้ยบำนาญต่อมาจนถึงอสัญกรรม
เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ รวมอายุได้ ๗๑
ปี

ตัวอย่างบทประพันธ์บางเรื่องของเจ้าพรยาภาสกรวงศ์

โคลงชมเกาะสีชัง แต่งถวายพรบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จประพาสเมืองจันทบุรี
พ.ศ. ๒๔๑๔

สีชังเป็นเกาะขึ้น	เขตสมุทร ปรากฏเอย
โลกเมฆชลใสสุท	สะอาคแท้
น้อยหน่ารสกีสุด	กว่าเทศ อื่นนา
อินวลิตมาอยู่แล้	ลิพได้เชนบุรี

คอนหนึ่งของลิลิตเฉลิมพระเกียรติ

-----	สรรพกิจจาไปลิลิตกอล
บรรพนิศตรี	ชีวิลแอนต์มินิศรี
จักรีกร ฉลาโหม	เนตรพิโทโกรมทุกกรม
จัตุศตมภ์ทั้งสี่	ที่แกปเนตเคาน์ซิล
ของสยามินทร์มงกุฎ	สรรพวิสุทธธัญญะยล
หมู่ขุนมนตรี ษยามาตย์	ปริกษาราชการแผ่นดิน
เคาน์ซิลออฟสเตต	ระยับเหตอรรถราชฎ์
กวางศโศกัณวันทุกคตี	ที่เฟรีวิเคาน์ซิล
ปวันส์แลงขุนนางล้างวงค์	ทรงบำรุงพร ษญาณ
เห็นเหตุการร์ชอบผิด	นำกิจทูลโหมแถลง
	ฯลฯ

โคลงว่าด้วยคำพ้อง แต่งลงในหนังสือ "วชิรญาณ
วิเศษ" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔

บวงบน เหนพพิภัก์	บนบาน
กับอีกทานบนสาร	เศกให้
ล้วนบนกิริยาชาน	ทุกบท ท่านเอย
รวมรวบวังจง นีไว้	อ่านอ้างเสสรวล
คำบนนบทพิเศษนี้	พากย์มคธ
คืออุบลบัวสด	ปรีมน้ำ
ยังมีอีกสองบท	ไม่ปรังจักษ์ พากย์เลย
สุดลิลิตจัตเขตขปล้ำ	ชมเคี้ยวสว่างไสว

ตั้งลว่าถิ่นท้อง	บางมด
บาง ขาบางปลากด	เรียกใช้
ยูลลท์กำหนด	ว่าเรื่อง ความนา
ทุกอย่างต่าง ๆ ได้	เซตซ์สสารแสดง

สินบนบทนี้แท้	คำสยาม
คือทพิศสรรพพิศดูงาม	หนึ่งใช้
บนตักทบนความ	ที่กล่าว บนหมอ
ว่าสร้งประโยชน์จักได้	ตอบตั้งสนองเสนอ

รววิทย์ วสินสรากร

บรรณานุกรม

ประยูร สิทธิพันธ์ โฉมหน้าประวัติศาสตร์ ชุด ขุนนางสยาม สำนักพิมพ์สยาม ๒๕๒๐. (หน้า ๘๗-๘๘)

พีร บุนนาค "เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (ทศ บุนนาค)" ประวัติศร ๒๕๐๓ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๐ (หน้า ๒๘-๔๕)